

A KÖZERKÖLCSI KLAUZULÁK RÉGEN ÉS MA

Absztrakt

A közerkölcsi klauzulák érvényesülése nemcsak a hatályos uniós jogban tölt be fontos szerepet, hanem már az ókori római jogban is esszenciális szereppel bírt. Tanulmányomban azt vizsgálom, hogy az állam milyen alapon igazolta a kereskedelem szabad lebonyolódásába való beavatkozását a Római Birodalomban, illetve az Európai Unióban. E kutatási kérdés megválaszolása érdekében olyan jogeseteket elemzek, valamint hasonlítókat össze, melyek tárgyát az áruk szabad mozgásának korlátozása képezte, közerkölcsi indokokra hivatkozva, egyrészt a római jogban, másrészt az Unió jogában.

Kulcsszavak: áruk szabad mozgásának korlátozása, közerkölcsi kivételek.

BEVEZETŐ GONDOLATOK

A római jogban az erkölcsi klauzulák (*mos*) független normarendszerré válása hosszú idő folyamata¹ volt.² Az erkölcsi normák fejlődését különböző megközelítések alapján korszakokra bonthatjuk. E fejlődés egyes állomásai sok hasonlóságot mutatnak a római jog általános fejlődési szakaszaival.³ Történeti fejlődésük tekintetében öt csoport képezhető: az első korszak a *gens*, illetve a *pater familias* erkölcsfelügyeletének időszakaként határozható meg, amely körülbelül Kr. e. 5. század közepéig tartott. A következő nagy korszak a *censori* tisztség virágkorához kapcsolódik, amely Kr. e. 443-tól a Kr. e. 2. századig tartott. A harmadik korszakot a több *edictum* révén részben *praetori iurisdictio* alá került erkölcsfelügyelet jellemezte. Majd a principátus időszaktól, egészen Constantinus császár uralkodásáig már erőteljesen központosított uralkodói erkölcsfelügyelettel találkozunk. Végül az utolsó korszakot – részben keresztény hatások alatt álló – iustinianusi kodifikáció zárja le, amely a Kr. u. 4. századtól kezdődött.⁴

A posztklasszikus korszakban jelentős változás következett be, amely abban öltött testet, hogy a *contra bonos mores* klauzulát, elkezdték alkalmazni az egyes elvont jogügyletekben is, melyet korábban csak konkrét jogellenes magatartások vonatkozásában használtak.⁵ Tehát a klauzula fejlődéstörténetében meghatározó első lépést az jelentette, hogy már nem egyes konkrét jogügyletek (például a *donatio*) kapcsán, hanem alacsonyabb (*condicio*) vagy éppen magasabb szinten (*bonae fidei iudicium*), általános jelleggel kezdték el használni a *boni mores* körét.⁶

Mindent összevetve a morális szabályok *sui generis* fogalomként jelentkeznek, melyet olyan társadalmi normák alkotnak, amelyek nem sorolhatóak, sem a *ius*, illetve sem a *fas* körébe.⁷

Az uniós szabályozás aspektusában, a *közerkölcsi kivételek* a következő definíciót nyerték el: azok az erkölcsi kritériumok, elvárások összessége, amelyek egy adott időben és helyen az emberek együttélését determinálják.⁸ A közerkölcs igen érzékeny kérdés, tekintettel a különböző tagállamokban érvényesülő kulturális és ideológiai értékek sokféleségére.⁹ A közerkölcs körének meghatározása és védelme minden tagállam számára saját feladatként jelentkezik, mégpedig úgy, hogy a tagállamok önálló értékítéletük alapján vázolják fel a közerkölcs pontos körét.¹⁰

¹ Pontos meghatározás nem született, de a XII. táblás törvényekben már elkülönülten szerepel.

² NÓTÁRI TAMÁS: *Római jog*, 2013, LecTum Kiadó, Szeged, 66.

³ PLESCIA, JOSEPH: *The Development of the Doctrine of 'Boni Mores in Roman Law*, 1987, RIDA, 34, 268.

⁴ DELI GERGELY: *A jó erkölcsökről*, 2013, Medium Kiadó, Budapest, 82.

⁵ MAYER, MALY: *Contra bonos mores: Juris professio*, 1986, Festgabe für Max Kaser zum Geburtstag, Wien-Köln-Graz, Böhlau, 154.

⁶ DELI: *i. m.* 103.

⁷ FÖLDI ANDRÁS – HAMZA GÁBOR: *A római jog története és intézményei*, 2016, Eszterházy Károly Egyetem, Eger, 29.

⁸ OSZTOVITS ANDRÁS: *EU-jog*, 2015, HVG Orac Lap- és Könyvkiadó Kft, Budapest, 418.

⁹ ERNST&YOUNG: *Introduction to European Union Law (Bevezetés az Európai Unió jogrendszerébe)*, 1999, CO-NEX Könyvkiadó Kft, Budapest, 155.

¹⁰ KIRÁLY MIKLÓS: *Az Európai Közösség kereskedelmi joga*, 2006, CompLex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft, Budapest, 52.

1. FOGALMI ALAPVETÉS

Kiindulópontként a klasszikus gazdasági alapszabadság szolgál, miszerint a személyek, az áruk, a tőke és a szolgáltatások szabad áramlása különös jogként funkcionál valamennyi uniós polgár és gazdasági szereplő számára.¹¹ Amely egyrészt az EUMSZ. 34. cikkében ölt testet, miszerint: „A tagállamok között tilos a behozatalra vonatkozó minden mennyiségi korlátozás és azzal azonos hatású intézkedés.”¹² Valamint az EUMSZ. 35. cikkében realizálódik, miszerint: „A tagállamok között tilos a kivitelre vonatkozó minden mennyiségi korlátozás és azzal azonos hatású intézkedés.”¹³

Azonban az áruforgalom szabadságát nem abszolút kategóriaként kell értelmezni, mivel léteznek afféle élethelyzetek, amelyek indokolhatják olyan tagállami intézkedések bevezetését, melyek akadályozzák vagy korlátozzák az adott termék szabad mozgását a tagállamok között.¹⁴ Ezen élethelyzetek alkotják a kivételek körét, melyekkel kapcsolatosan olyan körülmény áll fenn, ami az áruforgalom szabadságának korlátozását indokolja vagy igazolja.¹⁵ Ez csak olyan cél lehet, ami a közösségi jog által méltányolt, a korlátozó intézkedés ennek megvalósulásához szükséges, illetve nincs más kevésbé korlátozó eszköz, amivel a cél érvényre juttatható lenne.¹⁶ Az intézkedéseknek közvetlen hatással kell lenniük a védelmezendő érdekekre, és a korlátozás a cél érvényesüléséhez szükséges szintjén nem terjeszkedhet túl.¹⁷

A továbbiakban a klauzulák érvényesülésének nyomon követhetőségük érdekében konkrét római jogi, valamint uniós jogesetek kívánok elemezni.

2. AZ ERKÖLCSI KLAUZULÁK GYAKORLATI ÉRVÉNYESÜLÉSE

2.1. Inhibito litterae graeca, avagy a görög irodalmak tilalma

2.1.1. A probléma lényege, történelmi és társadalmi háttéré

Kr.e. a 2. században a keleti területeken végzett hadműveletek meghatározó szerepet játszottak abban, hogy a római parancsnokok és *magistrátusok* megismerkedtek a görög nyelvvel és irodalommal.¹⁸ A görög irodalmak egy új nézőpontot mutattak be, lenyűgöző fantázia világgal és ember feletti erővel felruházott főszereplőkkel.¹⁹ Ennek következtében sok római polgár megfelelő görög nyelvtudásra tett szert, illetve a görög kultúra ismerete meghatározó tulajdonság volt a római elit formálódása során.

2.1.2. A közerkölcsi probléma

Tehát a görög kultúra robbanásszerűen átalakította a rómaiak mentalitását és ez társadalomra vonatkozó tilalmakat is generált, azt feltételezve, hogy a korlátozás szükségszerű érdek védelmét látja el.

A római tilalmak görög előképe Szókratészt ért azon vád, miszerint megrontja a fiatalságot műveivel. A per során arra jutottak, hogy az ifjúság hasonló filozófiai jellegű vizsgálódásba kezdett, mint Szókratész. Ez mögött az állhatott, hogy ez a fajta filozófiai vizsgálódás rossz példa az ifjak számára. Azt, hogy az ifjúság védelme már a Kr.e. 2. században is milyen kiemelt védelem alatt állt remekül bizonyítja, hogy a Szókratésszal szemben felsorakoztatott vádak közül az ifjúság megrontása volt a legrelevánsabb. Továbbá az alkalmazott szankció is prezentálja – az ifjúság védelmének kiemelt szerepét –, miszerint Szókratészt kivégezték.²⁰

¹¹ OSZTOVITS: *i. m.* 384.

¹² EUMSZ. (34. cikk).

¹³ EUMSZ. (35. cikk).

¹⁴ KAROLINY ESZTER (szerk.): *Az Európai Unió joga*, 2011, Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 274.

¹⁵ OSZTOVITS: *i. m.* 415.

¹⁶ KIRÁLY: *i. m.* 51.

¹⁷ Ismertető az Európai Parlentről, in *Az áruk szabad mozgása*, C pont (elérhető: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/hu/sheet/38/az-aruk-szabad-mozgasa>, letöltve: 2019.11.01.)

¹⁸ ECKERT, ALEXANDRA: *Roman Orators between Greece and Rome (A római nép és a görög kultúra)*, 2018, Oxford University Press, 54.

¹⁹ KÖNIG, JASON: *Greek literature in the Roman empire (A görög irodalom a Római Birodalomban)*, 2009, Bloomsbury, New York, 25.

²⁰ BODORNÉ SIPOS ÁGNES: Emlékkötet Szabó Árpád születésének 100. évfordulójára, A neves klasszikus filológus, tudománytörténész életmű-bibliográfiájával, in *Magyar Tudománytörténeti Szemle*, 2013, 90. (elérhető: http://real.mtak.hu/21005/1/szabo_arpad_100_kotet%20%281%29.pdf, letöltve: 2020.01.05.).

A konzervatív gondolkodású római népet aggodalommal töltötte el, hogy a görög kultúra és irodalom ilyen nagy hatást gyakorolt a római népre. Úgy vélték, hogy káros hatást gyakorol az erkölcsökre nézve. Számos kísérlet született a görög irodalmak terjedésének visszaszorítására. Ilyen radikális lépés volt a *Books of Numa* megsemmisítése, illetve két epikureus kiutasításáról való rendelkezés, akik az öröm filozófiáját oktatták Rómában. Majd úgy rendelkeztek, hogy örködni kell afelett, hogy egy filozófus és retorikus se tartózkodhasson a Római Birodalom területén. Ezt az intézkedést a jó erkölcs és a közérdek követelte meg.²¹ A tilalom abban is megmutatkozott, hogy a görög *praetoroknak* megtiltották a görög irodalom tanítását a Római Birodalomban.

A restrikiót a fiatalok védelmében vezették be. Cicero is foglalkozott az ifjúság szerepének meghatározásával, amely alatt a római fiatalok szerepét kívánta vizsgálni.²² A görög filozófia tanait a rómaiak vitatták, olyan szellemi tartalomnak tekintették, amely megrontja az ifjúságot, illetve gátolja az ifjak egészséges fejlődését.

Az esetből az következik, hogy – a vizsgált időszakban – Rómában az ifjúság szóban forgó irodalmi művekkel szembeni megvédésének eszközévé ezek importjának tilalma vált.

2.2. Dynamic Medien-ügy

2.2.1. Tényállás

A *Dynamic Medien Vertriebs GmbH* német társaság (felperes) azzal a céllal nyújtott be kérelmet a bírósághoz, hogy tiltsák el az *Avides Media AG* nevet viselő társaságot (alperes) a következő tevékenységtől: bizonyos kép- és hanghordozók csomagküldő kereskedés útján történő értékesítésétől.

A németországi székhelyű *Avides* társaság japán rajzfilmeket, úgynevezett „animéket” értékesített elektronikus csomagküldő kereskedés útján importálva az Egyesült Királyságból Németországba. Olyan DVD vagy videokazetta változatban megjelenő médiatartalomról van szó, amelyeket valamely legfelsőbb tartományi hatóság nem ellenőrzött és nem sorolt be a kiskorúak védelme céljából. Továbbá a vitatott „animéken” nincs feltüntetve az arra vonatkozó megjelölés, hogy milyen korhatárhoz kötött a képhordozók megtekintése.

Kiemelést érdemel, hogy ezeket a programokat a behozatalukat megelőzően a *British Board of Film Classification (BBFC)* ellenőrizte. Ez a testület az Egyesült Királyságban hatályos kiskorúak védelmére vonatkozó rendelkezések, a *Children and Young Persons (Harmful Publications) Act*²³ alapján megvizsgálta, hogy a vitatott DVD vagy videokazettáknak ki a célközönsége. Döntése alapján a „15 éven aluliak számára megtekintése tilos” kategóriába sorolta és látta el ilyen tartalmú címkével. A *Dynamic Medien* nevű társaság kérte a *Koblenzi Fellebbviteli Bíróságot* (német nevén *Oberlandesgericht Koblenz*), hogy vizsgálja meg, hogy elegendő-e az Egyesült Királyság szervezete által lefolytatott ellenőrzés a korhatár meghatározás e tekintetében.

2.2.2. Pertörténet

A *Koblenzi Fellebbviteli Bíróság* ideiglenes intézkedés iránti eljárás keretében megállapította, hogy a *BBFC* által megállapított korhatár-megjelölése a csomagküldő kereskedés útján értékesített vitatott képhordozók tekintetében önmagában nem elegendő.

A Bíróság elé a következő kérdések kerültek előterjesztésre az előzetes döntéshozatal szempontjából: ellentétes-e az EKSz. 28. cikk rendelkezésével (jelenleg EUMSz. 34. cikk²⁴) az a német jogszabály, amely

²¹ JOHNSON, COLEMAN-NORTON, BOURNE: *Antiqua Romana Statutum (Az ókori Római Statútumok)*, 1961, Austin, 31.

²² ECKERT: *i. m.*

²³ *Children And Young Persons (Harmful Publications) Act 1955., Section 1.* „This Act applies to any book, magazine or other like work which is of a kind likely to fall into the hands of children or young persons and consists wholly or mainly of stories told in pictures (with or without the addition of written matter), being stories portraying the commission of crimes; or acts of violence or cruelty; or incidents of a repulsive or horrible nature; in such a way that the work as a whole would tend to corrupt a child or young person into whose hands it might fall.”

Ezt a törvényt kell alkalmazni minden olyan, könyvre, magazinra vagy más olyan alkotásra, amelyek valószínűleg gyermekek vagy fiatal felnőttek kezébe kerülhetnek és részben vagy egészben olyan történeteket mutatnak be (képpel illusztrálva vagy anélkül) amelyek: bűncselekményeket; vagy erőszakos, illetve kegyetlen cselekményeket; vagy visszatartó és szörnyű, megrázó eseményeket ábrázolnak olyan módon, hogy ez a 18 éven aluli személyek megfelelő erkölcsi fejlődésére veszélyt jelenthet. (Fordította: B.J.)

²⁴ EUMSz. (34. cikk): „A tagállamok között tilos a behozatalra vonatkozó minden mennyiségi korlátozás és azzal azonos hatású intézkedés.”

megtiltja az olyan képhordozók csomagküldő kereskedés útján történő értékesítését, amelyeken nincs feltüntetve, hogy azokat a kiskorúak védelme céljából ellenőrizték Németországban. Felmerül a kérdés, hogy ebben az esetben is igazolható-e a tilalom, hogy ha a képhordozót egy másik tagállamban ellenőrzésnek alávetették a kiskorúak védelme céljából, – mint ahogyan ez megmutatkozott a BBFC eljárása tekintetében – és ezt megfelelően feltüntették rajta.

2.2.3. *A döntés és a ratio decidendi*

Az előzetes döntéshozatali eljárás kezdeményezése után a *Landgericht Koblen* által feltett kérdéseire a következő válaszok születtek: „Az olyan képhordozók csomagküldő kereskedés útján történő értékesítésének tilalma, amelyet az idézett *JuSchg* 12. cikk 3. bekezdés 2. pont alapján az illetékes német hatóság nem ellenőrzött és nem sorolt be a kiskorúak védelme céljából, az értékesítési mód szabályozásának minősül. Ez azt jelenti, hogy az ilyen termékek értékesítése tilos csomagküldő kereskedés útján.²⁵A bíróság mindent összevetve helyt adott a korlátozásnak.

2.2.4. *A döntés értékelése és az érvelés kritikája*

Minden tagállam jogosult meghatározni azokat az előírásokat, amelyek lehetővé teszik a termék erkölcsre vonatkozó nemzeti rendelkezéseknek való megfelelést. Ez Németországban sem történt másként. Az ilyen rendelkezéseket a németek esetében a fentiekben már említett és a jogesetben vitatott *JuSchG* jogforrás tartalmazza.

A közérkölc kivételével kapcsolatos eseteknek, amelyek az áruk szabad mozgásának korlátozását jelentik, általában a bíróság akkor ad helyt: ha az trágár és/vagy szeméremcsúszó tartalmat hordoz. Ennek ellenére, természetesen más esetekben is beszélhetünk a közérdek sérüléséről, amit a jelenleg ismertetett joggyakorlat is jól példáz.

A gyermekek egészséges fizikai és pszichikai fejlődésének veszélye, mint *közérkölcsi követelmény* felülírta az áruk szabad mozgásának elvét. Nyilvánvaló ugyanis – és ezt a Bíróság döntése is jól mutatja –, hogy olyan közérkölcshöz kapcsolódó érdekről van szó, ami nem más, mint a gyermekek megfelelő fejlődésének védelme. Ennek minél szélesebb körben történő biztosításához szükség van az ismertetett korlátozáshoz. Vagyis az említett hiányosságban szenvedő médiatartalmak csomagküldő kereskedés útján történő értékesítésének tilalma indokolt volt. Véleményem szerint a korlátozás az arányosság elvének megfelel, és nem terjeszkedett túl az elérni kívánt célon az alkalmazott restrikción.

3. A RÓMAI ANTIK ÉS EU-S JOGESETEK ÖSSZEVETÉSE, AZ ANALÓGIÁK ÉS ELTÉRÉSEK FELTÁRÁSA

Tanulmányomban fókuszba kívántam állítani, hogy az antik, illetve a mai szabályozás tükrében milyen konkrét érdekek húzódtak meg, melyek olyan közérkölcsi érdekeket képviselnek, amik képesek arra, hogy felülírják az áruk szabad mozgásának alapelvét. Először a megállapított párhuzamokat, hasonlóságokat kívánom ismertetni.

A jogesetek tárgyi hatályuk tekintetében is hasonlóságot mutatnak, hiszen mind az antik, mind az uniós esetek között fellelhető volt olyan ügy, ami során a kivétel alkalmazását az ifjúság erkölcsi fejlődésének védelme indokolta.

Akárcsak ma, az antik Rómában is megfigyelhető, hogy az ifjúság kiemelt, esszenciális védelmet élvez. A vizsgált jogesetekben a rómaiak ezt az ifjúság erkölcsi fejlődésére veszélyesnek talált görög irodalom tanulmányozásának megtiltásával kiviteleztek. Míg a vizsgált EU-s jogeset során japán „animéket” (azaz rajzfilmeket) találtak kifogásolhatónak, melyek negatív hatást gyakorolhatnak a gyermekek erkölcsi fejlődésükre (*Dynamic Medien*-ügy). Tehát szembejön, hogy a korlátozás mögött húzódó érdek közös volt, ami az volt, hogy az ifjúság számára biztosított legyen a megfelelő, normál erkölcsi fejlődés. Az ifjúság erkölcsi fejlődésének prioritása nemcsak ma, de régen is fundamentális elvnek minősült.

Analógiát véltem felfedezni a *mos* normáinak felügyelete és a jelenlegi közérkölcsi klauzulák oltalmazása között. Arra tekintettel, hogy *a boni mores* felett a *ensor* örködött, míg a hatályos szabályokban a tagállamok maguk határozhatják meg, hogy mit értenek a közérkölc alatt. Bizonyos tekintetben régen és ma is egyfajta szabadság érezhető e követelmények determinálása során.

---

²⁵ C-244/06. sz. ügy *Dynamic Medien Vertriebs GmbH* kontra *Avides Media AG*, (elérhető: <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=62807&pageIndex=0&doclang=HU&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=1451744>, letöltve: 2020.02.05.)

Továbbá egyfajta párhuzam figyelhető meg annak tekintetében, hogy a Római Birodalomban az egyes esetek értelmezése során a római jogászok (*iurisconsulti* vagy *iurisperiti*) nem voltak alárendelve egy zárt fogalomrendszernek, hanem egyéni elméleti vagy gyakorlati meglátásaikra támaszkodhattak. Míg jelenleg a tagállamok maguk határozzák meg, hogy mit értenek a közerkölcs, illetve a közrend alatt. Tehát a párhuzam a régi és a mai szabályozás vonatkozásában abban figyelhető meg, hogy nincs egy konkrétan meghatározott definíciónak való alárendeltség. Végül tehát az értelmezési szabadság az utolsó hasonlóság, miszerint a római jogászok sem az erkölcs zárt fogalmával dolgoztak, hanem esetről-esetre ítéleztek, és a tagállamok is maguk határozzák meg, hogy mit értenek közerkölcs alatt.

Az esetjog tanulmányozása során az antik Róma és a hatályos szabály tükrében számos különbség is megállapítható, most ezeket kívánom feltárni. Megfigyelhető eltérés, hogy a rómaiak sok közerkölcsi problémát magánjogi eszközökkel oldottak meg. Ezt a feltevést példázza a *ne serva prostituatur*, avagy a rabszolganőt ne lehessen prostituálni esetköre, ahol magánjogi szerződések figyelhetőek meg a probléma megoldására. Míg ez az EU-s jogesetek vonatkozásában nem állapítható meg.

A társadalom szegényebb rétegeit más aspektusból közelítette meg a római jog, mint ahogy manapság érzékelhető egy-egy eset kapcsán. Rómában a szegények kedélyének felborzolásának megelőzése miatt látták szükségesnek az egyes korlátozásokat. További különbséget jelent, hogy a római jog érzékenyebb volt a társadalmon belüli vagyoni különbségekre, melyet az uniós jogesetek vizsgálata során nem tudtam megállapítani.

A római jogban a közerkölcs felügyelete sokáig speciális bíróság (*a censori regimen morum*) keretében zajlott. Végezetül a római jogban világos mérce, a jó és gondos családapa (*bonus et diligens pater familias*) érvényesült. Úgy gondolom, hogy napjainkban is szükség lenne egy hasonló mércére, mely segítséget nyújtana annak meghatározásában, hogy mikor írja felül a gazdasági alapszabadságot az erkölcs klauzulája.

ZÁRÓ GONDOLATOK

Tanulmányomban részletesen vizsgáltam az áruk szabad mozgásának korlátjait. Már a római jog időszakában kicsiszolódtak olyan állami eszközök, amelyek a kereskedelem szabad lebonyolódását valamilyen védendő érték alapján korlátozták vagy akadályozták. Az áruk szabad áramlása alóli kivételekből következik, hogy hasonlóan a római jogi szabályokhoz, az Európai Unió is figyelemmel van az eltérő helyi, társadalmi szokásokra, illetve figyelembe veszi a közerkölcs szempontjait is.

A vizsgált jogesetek kitűnően példázzák, hogy számos létfontosságú érdek van a mindennapjaink során, ami felül kell, hogy írja a gazdasági szabadság érvényesülését. Azonban úgy vélem, hogy az, hogy minden tagállam saját maga jogosult meghatározni, hogy mit ért közerkölcs alatt egyfajta kaotikus állapotot szül. Így szükség lenne arra, hogy egzaktabb megfogalmazás szülessen a közerkölcs követelményére vonatkozóan, amely a normavilágosság kritériumának jobban megfelel.

FORRÁSJEGYZÉK

Felhasznált irodalom

- [1.] DELI GERGELY: *A jó erkölcsökről*, 2013, Medium Kiadó, Budapest.
- [2.] ECKERT, ALEXANDRA: *Roman Orators between Greece and Rome (A római nép és a görög kultúra)*, 2018, Oxford University Press.
- [3.] ERNST&YOUNG: *Introduction to European Union Law (Bevezetés az Európai Unió jogrendszerébe)*, 1999, CO-NEX Könyvkiadó Kft, Budapest.
- [4.] FÖLDI ANDRÁS – HAMZA GÁBOR: *A római jog története és intézményei*, 2016, Eszterházy Károly Egyetem, Eger.
- [5.] JOHNSON, COLEMAN – NORTON, BOURNE: *Antiqua Romana Statutum (Az ókori Római Statútumok)*, 1961, Austin.
- [6.] KAROLINY ESZTER (szerk.): *Az Európai Unió joga*, 2011, Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs.
- [7.] KIRÁLY MIKLÓS: *Az Európai Közösség kereskedelmi joga*, 2006, CompLex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft., Budapest.
- [8.] KÖNIG, JASON: *Greek literature in the Roman empire (A görög irodalom a Római Birodalomban)*, 2009, Bloomsbury, New York.

- [9.] MAYER, MALY: *Contra bonos mores: Juris professio*, 1986, Festgabe für Max Kaser zum Geburtstag, Wien-Köln-Graz, Böhlau.
- [10.] NÓTÁRI TAMÁS: *Római jog*, 2013, LecTum Kiadó, Szeged.
- [11.] OSZTOVITS ANDRÁS: *EU-jog*, 2015, HVG Orac Lap- és Könyvkiadó Kft, Budapest.
- [12.] PLESCIA, JOSEPH : *The Development of the Doctrine of 'Boni Mores in Roman Law*, 1987, RIDA.

Egyéb források

- [1.] BODORNÉ SIPOS ÁGNES: Emlékkötet Szabó Árpád születésének 100. évfordulójára, A neves klasszikus filológus, tudománytörténész életmű-bibliográfiájával, in *Magyar Tudománytörténeti Szemle*, 2013, 90. (elérhető: http://real.mtak.hu/21005/1/szabo_arpad_100_kotet%20%281%29.pdf, letöltve: 2020.01.05.)
- [2.] Ismertető az Európai Parlentről, in *Az áruk szabad mozgása*, C pont. (elérhető: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/hu/sheet/38/az-aruk-szabad-mozgasa>, letöltve: 2019.11.01.)

Jogforrások

- [1.] Children And Young Persons (Harmful Publications) Act 1955., Section 1.
- [2.] C-244/06. sz. ügy Dynamic Medien Vertriebs GmbH kontra Avides Media AG, (elérhető: <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=62807&pageIndex=0&doclang=HU&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=1451744>, letöltve: 2020.02.05.)
- [3.] EUMSZ. (34. cikk).
- [4.] EUMSZ. (35. cikk).